

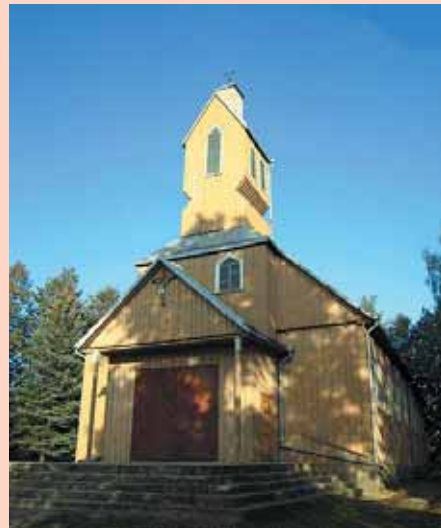
Emilijos Pliaterytės paminklas ir memorialinė lenta Kapčiamiestyje. 2007 m.

čia ir ją išpuošė (dabartinė medinė Dievo Apvaizdos bažnyčia pastatyta 1956 m.).

Po Pijaus Tiškevičiaus visą šimtmetį Kapčiamiestį valdė Ablamavičiai. Vėliau miestelyje šeimininkavo Murauskių giminė.

Netoli Kapčiamiesčio, Veisiejų regioninio parko teritorijoje, yra Vainežerio kultūrinis-gamtinis kompleksas, kuriam priklauso dvarvietė, šimtametis parkas, senovinis gynybinis įtvirtinimas. Vainežerio dvaro rūmai buvo pastatyti XVIII a. Vėliau prie jo įkurtas parkas, užveisti du sodai, medelynas. Tuo laiku dvaras pradėtas vadinti Justinavu. Po I-ojo pasaulinio karo dvarui sugrąžintas ankstesnis pavadinimas – Vainežeris.

1831-ųjų sukilimo dienomis Leipalingio ir Kapčiamiesčio miškuose vyko mūšiai. 1831 m. pabaigoje sukilimo dalyvė, kapitonė Emilija Pliaterytė tuo metu priėmė sprendimą per Užnemunę pasiekti Varšuvą ir ten toliau tęsti kovą. Kartu su savo bendražygiais ji patraukė miškais. Ėjo daugiausia naktimis, kad nepatrauktų caro kariuomenės dėmesio. Tomis dienomis jai teko patirti ir badą, ir troškulį. Merginą sekino ir baisus nuovargis, jai ant kojų atsivėrė žaizdos. Emilijos pusbrolis Cezaris su adjutante Marija Emilijai padėjo nusigauti iki eigučio Margelio trobelės. Tada Emilija pagalbos paprašė netoli gyvenusio dvarininko Ignoto Ablamavičiaus. Šis ją priglaudė Justinavo dvare. Dėmesio čia jai netrūko, tačiau Emilijos žaizdos negijo, prisidėjo dar ir

Kapčiamiesčio Dievo Apvaizdos bažnyčia 1964 ir 2007 m. bei moneta, skirta 1831 m. sukilimui ir jo herojės Emilijos Pliaterytės 200-osioms gimimo metinėms (dailininkas Giedrius Paulauskis)

plaučių uždegimas. 1831 gruodžio 23 d. Emilija Pliaterytė Justinavo dvare mirė. Naktį laiveliu jos palaikai buvo perkelti per Ančios upę ir nunešti į Kapčiamiesčio bažnyčią. Čia už mirusiąją laikytos šv. Mišios. Emilija Pliaterytė palaidota Kapčiamiesčio kapinėse, greta savo globėjų Ablamavičių amžinojo poilsio vietos. Jos antkapiniame paminkle iškalti žodžiai: „Siela Dievui, gyvenimą Tėvynei atidavė“.

Kapčiamiesčio pagrindinė mokykla pavadinta Emilijos Pliaterytės vardu. Joje mokytojos B. Stacevičienės iniciatyva įrengtas etnografinis muziejus.

Keletas kitų faktų iš Kapčiamiesčio istorijos:

1724 m. miestelyje pastatyta koplyčia, 1824 m. – bažnyčia.

1777 m. duris atvėrė papartinė mokykla. Nuo XVIII a. pab. iki XX a. pr. Kapčiamiestyje veikė metalo dirbinių įmonė. XIX a. per miestelį ėjo svarbūs prekybiniai keliai. Nuo XIX a. pr. iki 1950 m. Kapčiamiestis buvo valsčiaus centras, 1950–1990 m. – Kapčiamiesčio apylinkės centras. Miestelis per II-ąjį pasaulinį karą buvo beveik visiškai sunaikintas. 2006 m. gegužės 4 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu patvirtintas Kapčiamiesčio herbas¹.

¹ Interneto leidinys *Kapčiamiestis, Lithuania* (internetu prieiga http://www.kapciamiestis.org/under_the_sky_of_dzukija_pupieni.htm, žr. 2007-04-23).

Kruonio Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčia ir Kruonio dvaro pastatų likučiai. 2007 m.

KRUONIS

Kruonis – vienas iš Kaišiadorių rajono seniūnijos centrų, nuo Kaišiadorių nutolęs 18 km. Nepriklausomos Lietuvos metais jis buvo Trakų apskrities Kruonio valsčiaus centras.

Kruonio gyvenvietė pradėjo kurtis XV a. netoli piliakalnio, kur kryžiuosiai svarbūs keliai iš Kauno į Merkinę ir iš Žiežmarių į Darsūniškį.

Pirmosios žinios apie Kruonio dvarą mus pasiekia iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) laikų. Istoriniai šaltiniai liudija, kad 1472 m. Kruonyje karalius Kazimieras pastatė koplyčią.

Nuo 1570 m. iki XIX a. pr. Kruonis priklausė Oginskiams. Tuo metu, kai jie perėmė dvarą, čia stovėjo 4 gyvenamieji namai ir keletas ūkinių pastatų (alaus darykla, ledainė, kepykla, svirnas, tvartas, vandens malūnas, vežiminė).

Kruonis pradėjo kilti nuo 1607 m., kai dvaras atiteko Teodorui Bogdanui Marcijonui Oginskiui (1568–1640).

Yra pagrindo manyti, kad Lietuvos pulkininkas, Trakų pakamorė T. B. M. Oginskis Kruonio dešiniajame šlaite XVI a. pab. – XVII a. pr. pastatė naujus renesanso stiliaus mūrinius rūmus. Žinoma, kad jie buvo gana puošnūs. Savo klestėjimo laikais dviejų aukštų, skliauti-

Teodoro Bogdano Marcijono Oginskio (1568–1640) ir Samuelio Levo Oginskio (1625–1695) antkapinės plokštės Kruonio bažnyčioje; Samuelio Levo Oginskio antkapinės plokštės fragmentas. 2007 m.

nes lubas turėjęs dvaro centrinis pastatas buvo 36 m ilgio. Čia buvo keletas erdvių salių, nemažai kitų prabangiai įrengtų patalpų. Po keliomis iš jų yra buvę rūšiai, perdengti cilindriniais skliautais.

1588 m. Kruonyje jau veikė stačiatikių cerkvė. 1610 m. Teodoro Bogdano Marcijono Oginskio rūpesčiu pradėta statyti pirmoji Lietuvoje unitų bažnyčia (užbaigta 1629 m.).

T. B. M. Oginskis pasisakė prieš Brastos uniją. 1612 m. jis kartu su savo sūnumis pasirašė stačiatikių didikų protestą prieš dvasininkijos vienijimąsi. Jis žinomas ir kaip Vilniaus Švč. Trejybės ir Šv. Dvasios stačiatikių brolijų globėjas, stačiatikių cerkvės fundatorius.

1628–1629 m. Reginai Oginskienei remiant, T. B. M. Oginskis Kruonyje prie unitų bažnyčios įkūrė unitų bazilijonų vienuolyną, mokyklą. R. Oginskiene šių institucijų tolesnei veiklai suteikė materialinį pagrindą – užrašė joms keletą kaimų. Unitų bazilijonų vienuolynas Kruonyje išsilaikė iki XVIII a. II p. 1775 m. unitų bažnyčia atiteko stačiatikiams.

1613 m. pirmą kartą LDK žemėlapyje buvo pažymėtos devynios Kaišiadorių rajono gyvenvietės, tarp kurių nurodyta ir keletas buvusių Oginskių valdų – Kruonis, Darsūniškis, Mūro Strėvininkai.

XVII a. II p. Kruonis buvo viena iš karaimų gyvenviečių. To paties amžiaus pabaigoje čia įsikūrė nemažai žydų. Jie miestelyje plėtojo amatus ir gyvino prekybą.

Teodoro Bogdano Marcijono Oginskio antkapinės plokštės (XVI–XVII a. sandūra) fragmentas. 2007 m.

Dabartinis miestelis prie Kruonio upelio susiformavo XIX a.

1812 m. Napoleono kariuomenei žygiuojant į Maskvą, Kruonio dvaras buvo stipriai apgriautas. Po to jis jau nebebuvo atstatomas.

Kruonį valdė 8 Oginskių kartos. Paskutinis Kruonio valdytojas buvo Gabrielius Juozapas Oginskis (1784–1842). Jam priklausė ir Daršūniškis bei Mūro Strėvininkai. 1831 m. G. J. Oginskis dalyvavo sukilime. Sukilimui pralaimėjus, Kruonio dvaras buvo nusavintas ir perduotas valstybės išdui, o G. J. Oginskis emigravo į Paryžių. 1840 m. jis grįžo į Lietuvą. Mirė Lietuvoje. Palaidotas Rusų kapinėse (Vilnius).

1836 m. liepos 23 d. Kruonio dvaras sąmoningai buvo padegtas. Ugnis tąsyk sunaikino 2 dvaro tvartus, svirną, persimetė į miestelį ir ten niekais pavertė 8 valstiečių namus, Kruonio vienuolyno tvartus. Gaisrai Kruonį stipriai siaubė ir 1869 m. balandžio 22-osios naktį, 1882 m. gegužės 26 d., 1909 m. spalio 2 d. Kruonio dvaras po gaisrų taip pat nebuvo remontuojamas ir pradėjo greitai nykti. Jo sienas ardė vietiniai gyventojai, plytas naudoję savo reikmėms.

Oginskių dvaro rūmų griuvėsiai, prie kurių XX a. 7 dešimtmetyje pastatyta Kruonio vidurinė mokykla, buvo tyrinėjami 2004–2006 m. Jų metu surasti archeologiniai radiniai padėjo atsakyti į daugelį klausimų, susijusių su Kruonio dvaro istorija. Tai sudarė galimybę patikslinti dvarvietės ribas. Didžioji dalis kasinėjimų metu surastų koklių, kera-

Oginskiečiai Kruonio Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčioje šifruoja Teodoro Bogdano Marcijono Oginskio antkapinės plokštės įrašus. 2005 m.

mikos fragmentų datuojami XVI–XVIII a., keletas surasta ir iš XV a.

Kruonis XX a. pr. garsėjo turiningu kultūriniu gyvenimu. 1913 m. čia buvo įsteigtas lietuvių katalikų moterų draugijos skyrius. Didelio visuomenės dėmesio sulaukė 1914 m. liepos 6 d. Kruonio blaivybės skyriaus surengtas lietuviškas vakaras, kurio metu kluone buvo parodytas spektaklis „Smuklė“, lietuviškas dainas dainavo Kruonio choras.

Kruonyje Oginskių pastatyta unitų bažnyčia 1919 m. balandžio 25 d. perduota Kruonio katalikams – dabar tai Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčia. Ji mūrinė, stačiakampio plano su penkiasiene apside, dviem bokštais, turi renesanso bruožų. Šventoriaus tvora – akmenų mūro. Šioje bažnyčioje puoselėjamas jos statytojų ir globėjų atminimas – čia išsaugotos jos fundatorių Teodoro Bogdano Marcijono ir jo sūnaus Samuelio Levo Oginskių antkapinės plokštės. 1953–1956 m. klebono Petro Leskausko (1903–1988) rūpesčiu bažnyčia suremontuota.

1957 m. pavasarį į Kruonio miestelį iš Žiežmarių hidroelektrinės atvesta elektra. Kruonį dabar garsina už 3 km nuo gyvenvietės 1984 m. balandžio 21 d. pradėta statyti Kaišiadorių hidroakumuliacinė elektrinė (vandens jėgainė, vadinama Kruonio HAE).

2007 m. gegužės 9 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu patvirtintas Kruonio herbas.

Kulių šv. vyskupo Stanislovo bažnyčios šventorius, vartai. 2006 m.

KULIAI

Kuliai – vienas iš Plungės rajono seniūnijos centrų pietvakarinėje rajono dalyje, dešiniajame Alanto upės krante, prie kelio į Gargždus.

Archeologiniai kasinėjimai rodo, kad akmens amžiuje Kuliuose būta gyvenvietės. Istoriniuose šaltiniuose miestelis pirmą kartą paminėtas 1253 m.

1644 m. Kuliuose pastatyta pirmoji katalikų bažnyčia, kuriai 1776 m. suteiktos parapijos teisės. 1873 m. iš grafų Zubovų Kulus perėmė Plungės kunigaikštis Mykolas Oginskis. 1896 m. čia buvo pradėta rūpintis naujosios Kulių šv. vyskupo Stanislovo katalikų bažnyčios statyba. Šių darbų ėmėsi klebonas Vincentas Jarulaitis. Bažnyčios projekto autorystė priskiriama iškiliam XIX a. pab. – XX a. pr. daugelio Žemaitijos neogotikinių bažnyčių projektuotojui, švedų architektui Karlui Eduardui Standmannui. Medieną bažnyčios statybai padovanojo, nemažai lėšų skyrė Plungės kunigaikštis Mykolas Oginskis.

Naujoji bažnyčia pagal pirminį projektą turėjo būti su kolonomis ir be bokšto. Parapijiečiams pageidaujant projektas buvo pakoreguotas – taip atsirado bokštas. Bažnyčios statyba užbaigta 1900 m. 1918 m. ją konsekrovo Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius.

Ši bažnyčia patraukia dėmesį tiek savo išore, tiek ir vidumi. Šven-

Kulių šv. vyskupo Stanislovo bažnyčia, centrinis altorius, šventoriaus fragmentai (koplytėlė, paminklas Juozui Tumui-Vaižgantui), senieji Kulių pastatai. 2006 m.

toriuje stovi įdomi senoviška medinė varpinė. Puikus bažnyčios bokštas. Altoriai mediniai, pjaustyti, grindys padarytos iš keturkampių ir šešiakampių ažuolo blokelių.

XVIII a. Kuliai priklausė vienuoliams jėzuitams. 1804 m. čia pradėjo veikti mokykla.

Kulius išgarsino 1898 m. rugpjūčio mėnesį iš Alsėdžių čia dirbti atkeltas vikaras J. Tumas-Vaižgantas (1869–1933), kuris Kuliuose dirbo 1898–1901 m. ir itin išplėtojo slaptą lietuvišką veiklą. Tuo metu iš Mažosios Lietuvos į Kulius buvo gabenama ir klebonijoje slepiama lietuviška spauda.

Kuliuose J. Tumas-Vaižgantas toliau redagavo „Tėvynės sargą“, talmino leidžiant inteligentų žurnalą „Žinyčia“. Gyvendamas Kuliuose J. Tumas-Vaižgantas bendravo su kunigaikščiu Mykolu Oginskiu, kuris šelpė lietuviškos spaudos leidimą.

Kuliuose yra išlikęs namas, kuriame gyveno rašytojas kunigas J. Tumas-Vaižgantas. Bažnyčios šventoriuje pastatytas paminklas J. Tumui-Vaižgantui, miestelyje pasodintas Vaižganto ažuolynas.

Kulius išgarsino ir rašytoja, Mykolo Konstantino Čiurlionio žmona Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė (1886–1958), kuri čia augo ir mokėsi, lankydavosi ir vėlesniais metais, taip pat ir su savo vyru.

Regioninio kamerinio muzikos festivalio „Rudens akvarelė M. K. Čiurlioniui“, vykusio 2007 m. rugsėjo 22 d. Plungėje, akimirkos. Festivalyje dalyvavo: E. Balsio menų gimnazijos, Plungės M. Oginskio, Palangos S. Vainiūno, Klaipėdos J. Karoso, J. Kačinsko, Kretingos, Gargždų, Mažeikių, Sedos, Telšių, Naujosios Akmenės, Šilutės muzikos ir meno mokyklų styginių ansambliai. Dirigentai: Klaipėdos kultūros magistras, prof. Stasys Domarkas ir Kauno J. Gruodžio konservatorijos dėstytoja, smuikininkė Kristina Domarkienė

II-ASIS TARPTAUTINIS MYKOLO OGINSKIO FESTIVALIS PLUNGĖ, 2007 M. RUGPJŪČIO–RUGSĖJO MĖN.

Iš kairės: kunigaikščių Oginskių herbas; festivalio atidarymas – groja Baltarusijos Maladečinos M. K. Oginskio muzikos koledžo simfoninis orkestras (vadovas ir vyr. dirigentas Grigorijus Soroka)

Tarptautinio Mykolo Oginskio festivalio simfoninio orkestro koncerto akimirkos. Iš kairės: groja kompozitorius, džiazo virtuozas Kristianas Fratima (smuikas, Italija); dainuoja – La Skala operos teatro solistė Serenela Frasčini (sopranas, Italija)

Buvusio Mūro Strėvininkų dvaro rūmai. 2007 m.

MŪRO STRĖVININKAI

Mūro Strėvininkai – Kaišiadorių rajono Žiežmarių seniūnijos gyvenvietė, įsikūrusi apie 5 km į pietryčius nuo Žiežmarių. Šiauriniu jo pakraščiu teka Strėvos upė. Miestelį garsina iki mūsų dienų išlikę XVII a. statyti Oginskių rūmai. Turistų dėmesio sulaukia ir sentikių cerkvė, Šv. Vincento Pauliečio koplyčia, Mūro Strėvininkų piliakalnis.

1600 m. Mūro Strėvininkus įsigijo Aleksandras Oginskis (1585–1667). Jis buvo Teodoro Bogdano Marcijono Oginskio (1568–1640) sūnus, husarų rotmistras, pulkininkas, Minsko vaivada, Trakų kaštelionas, Darsūniškio seniūnas, Šv. Dvasios cerkvės Vilniuje įkūrėjas, pravoslavų brolijos narys, paskutinis senatorius nekatalikas Lietuvoje. A. Oginskis buvo du kartus vedęs: 1621 m. – Smolensko kašteliono Vaclovo Šemetos ir Elžbietos Chodkevičiūtės dukrą Aleksandrą Elžbietą Šemetaitę, 1630 m. – kunigaikščio Konstantino Palubinskio ir Sofijos Sapiegaiteš dukrą Jekateriną Palubinską. A. Oginskis po mirties palaidotas Šv. Dvasios cerkvėje Vilniuje. Prieš mirtį A. Oginskis Mūro Strėvininkus užrašė savo sūnui, LDK kariškiui Bogdanui Teodorui Oginskiui (1619–1649). Tačiau Krokuvoje jis staiga mirė ir dvarui prireikė kito paveldėtojo. Juo tapo A. Oginskio vaikaitis, Kouno maršalka, Darsūniškio seniūnas, Baltojo erelio ordino kavaliereus, Darsūniškio bažnyčios statytojas Boguslavas Kazimieras Oginskis